

SOPRON VÁROS KÉZIRATOS MISEKÖNYVE: A GOLSO-KÓDEX.

A korai középkor óta fennálló, virágzó kultúrájú városnak több temploma és kápolnája volt, mindegyikben sok oltárral. A régi törvények szerint minden plébánosnak rendelkeznie kellett a szükséges liturgikus könyvekkel,¹ magától értetődően állott ez a kápolnákra és nem parochiális templomokra, amilyen Sopronban a várárok-menti Boldogasszony-temploma volt, vagy a Szent György-kápolna. Sőt a jólékű és jómódú soproni polgárok egy-egy oltár-alapításnál ellátták az illető oltárt saját felszereléssel és misekönyvvel is.² Sajnos, egyetlen középkori liturgikus könyv maradt reánk Sopronban, minden más könyv eltűnt. Aligha tévedünk, ha Sopronban nem a török pusztítást okoljuk ezért, hanem a XVI. század korszellemét, mely oly élesen fordult szembe minden hagyományossal akár egyházi, akár kulturális téren. A reformáció felvétele után feleslegessé vált liturgikus könyveknek minden bizonnyal az lett a sorsuk, amit 1603-ban BÁTHORI ISTVÁN rendelt el testamentomában: „*Missálekot elemetllyék és egyéb öreg könyveket osszák iskolákba, jó lesz deákoknak könyvet kötni belé.*”³ Mindenesetre tény, hogy a soproni városi levéltárban ma is láthatók jegyzőkönyvek a XVI—XVII. századból, melyeket középkori liturgikus könyvek folióiba kötöttek. Remélem, hogy Sopron városától megkapom

¹ V. ö. 1279. évi budai zsinat 42. §: „*Librum, qui dicitur manuale, habeant singuli presbyteri parochiales, ubi continetur ordo baptismi, extremae unctionis et huiusmodi, necnon libros alios, in quibus possint tam diurnum, quam nocturnum officium celebrare.*” C. PÉTERFY, *Sacra concilia ecclesiae romano-catholicae in regno Hungariae celebrata* I. Bécs, 1742. 116 l.

² vitéz HÁZI JENŐ, *Sopron középkori egyháztörténete* (Győregyház-megye multjából, IV, 1.). Sopron, 1939. 17 l.

³ NAGY IVÁN, *Magyarország családai*, I, 232; id. KNAUZ, *Magyar Sion*, (1869) 6.

az engedélyt ezeknek a középkori reliquiáknak kiszabadítására. A soproni ev. líceum könyvtárában mintegy 30, elsősorban XVI. századi könyvet találhatunk ilyen liturgikus kéziratok pergamenjeibe kötve, melyeknek ismertetésére adandó alkalommal visszatérek. A fol. 2. a soproni evangélikus konvent könyvtárának pecsétje (EAB = Ecclesiae Augustanae Bibliotheca) látható.

1. Egyelőre azonban csak *egyetlen soproni származású liturgikus kézirat* ismeretes: ez GOLSO ISTVÁN misekönyve, melyet vörösbetűs kolofonja szerint Szent Margit szűz ünnepe utáni pénteken, 1363-ban, fejeztek be,⁴ tehát abban az évben július 14-én. A könyv a múlt század I. fele óta a Nemzeti Múzeum Országos Széchényi Könyvtárának tulajdonában van; jelenlegi jelzése: Cod. lat. med. aevi 91, régi jelzése: 1982 fol. lat. Ezen a jelzésen ismerte a misekönyvet az érdeemes KNAUZ NÁNDOR, de csak 12 sort szentelt neki.⁵ Bővebben foglalkozott vele DANKÓ JÓZSEF, ki a *Golso-kódex* húsvéti szertartásait részben felhasználta „Magyar szertartási régiségei“-ben.⁶ Legújabban Sopron kiváló helytörténet-kutatója, vitéz HÁZI JENŐ szentelt neki néhány oldalt Sopron középkori egyháztörténetéről szóló művében.⁷ A jeles tudós munkáját szeretném néhány vonással kiegészíteni.

Semmit sem tudunk GOLSO ISTVÁN úrról, ki volt, még volta-képen az sem biztos, hogy pap volt, bár lehetett akár a kódex írója is. Jó volna, ha nyelvészeink megállapítanák, vajjon neve magyar név-e? Mindenesetre figyelemreméltó, hogy a liturgikus könyvekben is magyar névén szerepel Sopron 1363-ban, akárcsak más, részben nem-magyar lakosságú városokban, mint például Pozsonyban is.⁸ A kézirat jelenleg 176 folióból áll, egy kéz írta,

⁴ „Explicit liber domni Stephani dicti Golsonis de Suppronio. Anno Domini MCCCLXIII. Finitus est iste liber feria sexta post festum Margarete virginis“, fol. 174. L. EMMA BARTONIEK: Codices latini mediæ aevi (Catal. bibl. Mus. Nat. Hung. XII.) Budapestini, 1940, p. 83 s.

⁵ A magyar Egyház régi szokásai: VII. Régi misekönyveink. Magyar Sion 6 (1868) 805.

⁶ Új magyar Sion 2 (1871) 89. 177; 3 (1872) 88. 94. 167.

⁷ 328—333. l.

⁸ V. ö. az 1341 után írt pozsonyi Missálét, jelenleg Nemz. Múz. cod. lat. med. aevi 214., fol. 2, hol „Petrus Strigoniensis et Posoniensis ecclesiarum canonicus“-ról beszél. 1480-ban is ez a helyzet: a Nemz. Múz. c. l. m. ae. 222 jelzetű misekönyvét „Johannes Potennperger civis et iuratus Posoniensis“-készítette fol. 4. szerint.

eltekintve néhány marginális jegyzettől. Sajnos azonban, meg van csonkítva: a 24. f. után sok lap hiányzik: a régi számlálás szerint a XIII—XLIV. fol., azaz 31 levél, melyen az Epiphaniától Nagyböjt után IV. vasárnapot követő keddig előírt misék szövege volt olvasható. Hasonlóképpen hiányzik 6 levél fol. 33' után (a régi számlálás szerint LV—LX. fol.) a de tempore nagyböjti részéből. A könyv egyébként voltaképpen sohasem készült el teljesen. Befejezetlenségére számos példát találtam; főképen az initialek helye maradt üresen,⁹ de a Sanctorable sincsen befejezve: november 25-én, Szent Katalin ünnepén, az epistola szövege után abbahagyta az író a munkát (fol. 140), pedig a folió fele üresen, megvonalazva várta a miseszöveg többi részét; a kánon előtti egész lap (fol. 10') a keresztrefeszítés festményét várja, csak primitív vázlatrajz került oda.

Tartalma szerint: *kalendáriummal* kezdődik, melyre még visszatérünk (fol. 2—7'); következik a szenteltvízszentelés ritusa (fol. 8. exorcismus salis et aque); fol. 8' üres. A *praefatiók* után (fol. 9—10.) a *canon* olvasható (fol. 11—12.). A *de tempore* rész (fol. 13—105.) az ádvent I. vasárnapjától pünkösd után XXIV. vasárnapig előírt misék szövegeit hozza. A *proprium de sanctis* a szentek ünnepeinek miseszövegeit tartalmazza, sokszor csak az oratiókat (fol. 106—140'), mert a többi részt a *Communéből* (fol. 140'—150') kell venni. A *votivmisék* teljesen ugyanazok, mint ebben a korban a legtöbb középkori missaléban (fol. 150'—161'), címeiket HÁZI már közölte.¹⁰ A könyv többi része *pótlék*: antifónák (fol. 161'—162) és sequentiák (fol. 162—174'), ezeket DANKÓ JÓZSEF hymnológiai gyűjteményében már megtaláljuk.¹¹

2. A *Golso-kódex* jellegét tekintve *nem szerzetesi, hanem világi papok temploma* részére készült, kétségtelenül *magyar használatra* és megtartja a liturgiátörténeti kutatás során mindjobban kibontakozó *ósi magyar típust*. Mindezt elsősorban a

⁹ F. 9. a praefatio dialogusával kezdődik; a P betű helye (per omnia...) máig üres; hasonlóképpen hiányzik: f. 11.: (T) e igitur; f. 56. húsvétvasárnap: (R)esurrexi; f. 67. áldozócsütörtök: (V)iri Galilaei; f. 71. pünkösdvasárnap: (S)piritus Domini; f. 76. Szentháromság vasárnapja: (B)enedicta sit; f. 77. pünkösd utáni I. vasárnap: (D)omine; f. 101. templomszentelési mise (T)erribilis.

¹⁰ Sopron középkori egyháztörténete. 333 l.

¹¹ Vetus hymnarium ecclesiasticum Hungariae. Budapest, 1893, *passim*.

Sanctorale igazolja. *Sanctoralén* értendő egy liturgikus könyvben a szentek ünnepei: tehát a *Proprium de sanctis*, azaz a szentek saját miséi — azután a *calendarium*, mely jelzi, mely ünnepeket tartalmaz a könyv; néha azonban másokat hoz, vagy elhagy, a *Proprium*hoz viszonyítva. E kettő együtt mondja meg, mely szenteknek voltak ünnepei az illető helyen, melynek részére a kódex készült s a szentek ezen összes ünnepeit nevezzük *Sanctoralé*-nak.¹²

A *Sanctorale* igazolja, hogy a *Golso*-kódex nem szerzetesi templom részére készült. Első pillanatra látható, hogy a premonstreiek, ciszterciák nem jöhetnek szóba: ezeknek nem volt Sopronban kolostoruk, meg különleges rendi szentjeiknek, sőt még rendalapítóiknak (Szent Norbert, Szent Bernát) sem található meg tisztelete a *Golso*-kódexben. Ferencrendiek már 1278 előtt voltak Sopronban,¹³ de ezek részére nem készülhetett a misekönyv, mert a rendi szentek hiányoznak *Sanctoralé*jából. Mindössze ezeket találjuk benne:

- Jún. 13. Anthonii conf. = Páduai Szent Antal.
 Aug. 4. Dominici conf. = Szent Domonkos.
 Aug. 12. Clare virg. = Asszizi Szent Klára, a női rend alapítója.
 Okt. 4. Francisci conf. = Asszizi Szent Ferenc.

Ez nem több, mint amennyire a kolduló rendek alapítóinak tisztelete a világegyházban elterjedt és Sopronban írt misekönyvben a ferencesek jelenléte miatt várható is. Első pillanatra úgy látszik azonban, hogy a régi szerzetesi ünnepek a *Golso*-kódex eredetét monasztikus (bencés) irányban döntenek el, annyi régi szerzetes szentnek ünnepét találjuk. Az idevágó anyag a misekönyv *Sanctoralé*jából ez:

- Jan. 10. Pauli primi heremite † 347.
 Jan. 15. Mauri abbatis, O. S. B. Glanfeuil alapítója † 584.
 Jan. 17. Antonii mon., a remeték szervezője † 356/7.
 Jan. 30. Aldegundis virg., Maubeuge apátnője † 683.
 Febr. 28. Romani abb. Condat apátja † 463/4.
 Márc. 8. Felicis conf.: Dunwich püspöke † 647. ereklyéi Ramsay O. S. B. apátságban.

¹² A fellendülő liturgiátörténeti kutatás szükségessé teszi a műkifejezések precizírozását; hiszen különben tudós ember írt „sanctuariumot“ (szentélyt) „sacramentarium“ (a pap miseimáit tartalmazó könyv) helyett.

¹³ HÁZI i. m. 172. l.

- Márc. 17. Gerdrudis virg., nivelles-i O. S. B. apátnő † 659.
 Márc. 21. Benedicti abbatis: vörösbetűs ünnep.
 Márc. 29. Eustathii cum sociis suis: luxeuil-i apát † 625.
 Máj. 1. Walpurgis virg., O. S. B. apátnő † 779.
 Máj. 5. Gotthardi conf. O. S. B. hildesheimi püspök † 1038.
 Máj. 26. Bede presbyteri: Beda Venerabilis O. S. B. † 735. Augustini
 episcopi: O. S. B. Anglia apostola † 604.
 Jún. 5. Bonifacii O. S. B. † 754.
 Júl. 11. Translacio Benedicti abbatis: Szent Benedek frank ünnepe,
 mely Magyarországon el volt terjedve.
 Júl. 16. Hylarini mart., szerzetes, ostiai vértanú.
 Szept. 24. Translacio Ruperti ep.: (vörösbetűs) a salzburgi bencés apát-
 ság alapítója.
 Okt. 16. Galli abb. (vörösbetűs): szerzetes, St.-Gallen védőszentje
 † 627.
 Nov. 3. Pirminii epi.: O. S. B. Reichenau alapítója † 573.
 Nov. 16. Othmari abb.: St.-Gallen alapítója † 759.
 Nov. 21. Columbani abb.: Luxeuil és Bobbio alapítója † 615.

Ezeknek az ünnepeknek bencés jellege önként adódik, részletesen igazolja KNIEWALD KÁROLY¹⁴ és az én kutatásom:¹⁵ ezek az ünnepek (Beda kivételével) mind megvannak a *Pray*-kódexben (1192—1196). Nem jelentik azonban azt, hogy valóban bencés-monostor részére írták a *Golso*-kódexet: e téren óvatosnak kell lennünk, ha a magyarországi liturgikus könyvek eredetét vizsgáljuk. Ezek ugyanis a XVI. századig megtartják kegyeletből a régi bencés hittérítők által tisztelt szerzetes-szentekeket, akik így a magyarországi liturgikus könyveknek állandó elemei közé kerültek. A szerzetesi eredetre vall az is, hogy a kódex első votiv-miséje: „pro congregacione“, a szerzetes családért való (fol. 150'). Hogy azonban a *Golso*-kódex mégis világi papok temploma részére készült és e szerzetesi elemek csak magyarországi liturgikus archaizmust jelentenek: azt legjobban mutatja az a tény, hogy Szent Benedek július 11-i ünnepének sem vigiliája, sem nyolcada nincsen, meg, hogy kétségtelenül Sopronban készült a könyv, ahol pedig bencés apátság nem volt.

3. Második helyen bizonyítjuk, hogy a *Golso*-kódex *magyar használatra készült*. Ezt a *Sanctorale* magyar rétege bizonyítja,

¹⁴ A *Pray*-kódex *Sanctoraléja*. MKSzemle, 1939. jan.—márc., különlenyomat 33—36. l.

¹⁵ Hazánk legrégebbi liturgikus könyve: a Szelephényi-kódex. MKSzemle, 1939, 385—388. l.

a szentek kiválogatásában azonban ingadozást tapasztalunk. A magyar szentek és az általam egyszer már kiemelt¹⁶ magyarországi jellegű ünnepek a következők:

- Febr. 24. Gerhardi epi. et mr.: Szent Gellért translatiója.
 Júl. 13. Margarete virg. (vörösbetűs): Szent Margit magyar dátumú ünnepe.
 Júl. 17. Alexii conf.: Szent Adalbert által meghonosított ünnep.¹⁷
 Aug. 20. Stephani regis Ungariae (vörösbetűs).
 Szept. 28. Wencezlay ducis: Szent Vencel cseh herceg.
 Okt. 26. Demetrii mr.: Szent Demeter magyar dátumú ünnepe.
 Nov. 5. Henrici episcopi: Szent Imre elevatiójának ünnepe.
 Nov. 19. Elizabeth vidue: Szent Erzsébet ünnepe.

Mindez világosan igazolja, hogy a *Golso*-kódex magyar használatra készült, meg azt is, hogy Sopronban természetesnek tartották a magyar szentek tiszteletét. Némi ingadozás azonban tapasztalható. Ilyen a magyar szentek ünnepeinek csökkentése: elégnek tartotta a kódex írója, hogy Szent Gellértnek egy ünnepe legyen az ősi típust képviselő *Pray*-kódex-szel szemben: ebben július 26-án is van Szent Gellértnek ünnepe, meg szeptember 24-én is. Az előbbi kizorítja a *Golso*-kódexben „Anne matris Marie“, az utóbbit Szent Rupert vörösbetűs translatiós ünnepe. Ilyen csökkentés az is, hogy hiányzik Szent Adalbert április 23-i magyar keltezésű ünnepe, viszont a kódexíró magyar mintát használt, mert Szent György ünnepe a kalendáriumban „VIII. Kal. Maj.“, tehát a magyar szokás szerint április 24-én van és nem április 23-án, mint a világegyházban.¹⁸ Érthetetlen tudatlanságra vall a november 5-i Szent Imre-ünnep, ahol Szent Imrét püspöknek teszi meg (Henrici episcopi), úgylátszik a név régies formája, mely még a *HAHÓTI*-kódexben is olvasható, tévesztette meg. Legkülönösebb ingadozás a magyar szentek tiszteletében, hogy Szent László ünnepe az eredeti kódexben hiányzott. Helyette nem sokkal későbbi kéz a kalendáriumban június 27-hez ezt a rejtélyes felírást jegyezte oda: „Ladizlai regis Ungarie in Holnpruch“ (vagy Solnpruch?), a kurzív írással írt feliratnak megfelel a fol. 120^r margóján ugyanattól a kéztől feljegyezve Szent László miséjének

¹⁶ Hazánk legrégebb liturgikus könyve 405 k., 401, 406 k.

¹⁷ KNIEWALD KÁROLY, A Hahóti-kódex (Zágrábi MR 126. kézirat) jelentősége a magyarországi liturgia szempontjából. MKSzemle, 62 (1938) II. sz., különlenyomat 15 l.

¹⁸ KNIEWALD i. h. 14 k.

imádságai. Nem találtam meg Holnpruch vagy Solnpruch helységet; nagyon érdekes volna tudni, hol feküdt, volt-e Szent László-kápolnája. Egyébként igazat kell adnunk HÁZinak: „Golso István misekönyvének naptára nemcsak az egyházi év ünnepei szempontjából rendkívül fontos, hanem egyúttal fényes bizonyíték a magyarországi szentek tisztelete mellett. Ezt a tiszteletet nem tudták háttérbe szorítani a folytonos nyugati behatások sem, mert miként láttuk, Szent László király napjának megülése 1363 után lett szokásos Sopronban.”¹⁹

4. A *Golso*-kódex tüzetes vizsgálata arról is meggyőzött, hogy a liturgiátörténeti kutatás során mindjobban felismerhető ősi magyar típust megtartja. A legújabb kutatások²⁰ mindinkább kétségtelenül megmutatják, hogy a legrégebb magyarországi liturgikus könyvek északi frank földről kerültek hazánkba és a későbbi fejlődés során ezek lettek a mintapéldányok, melyekről az újabb liturgikus könyveket lemásolták. Minél inkább foglalkozunk a középkor későbbi magyarországi liturgikus könyveivel, annál inkább megállapíthatjuk, hogy ez a frank jelleg végig megmaradt. Jelen esetben a *Golso*-kódex idevágó, frank eredetű ünnepei a következők:

- Jan. 15. Mauri abbatis: Glanfeuil alapítója.
- Jan. 29. Valerii epi.: Trier püspöke, III. század.
- Jan. 30. Aldegundis virg.: Maubeuge apátnője.
- Febr. 13. Stephani epi.: Lyon püspöke † 512.
- Febr. 18. Simonis epi.: Metz püspöke, IV. század.
- Febr. 28. Romani abb.: Condat apátja.
- Márc. 17. Gerdrudis virg.: Nivelles apátnője.
- Márc. 22. Pauli epi.: Narbonne-i püspök.
- Márc. 23. Felicis epi.: Trier püspöke † 401 után.
- Márc. 27. Resurrectio Domini: régi frank dátum.²¹

¹⁹ HÁZI i. m. 332. l.

²⁰ Elsősorban KNIEWALD, A Hahóti-kódex klny. 12—14. l.; KNIEWALD, A Pray-kódex tartalma, kora, jelentősége. MKSzemle 63 (1939) klny. 44 l.; KNIEWALD, Das Sanctorale des ältesten ungarischen Sacramentars. Jahrbuch für Liturgiewissenschaft 15 (1939) 20; saját tanulmányom: Hazánk legrégebb liturgikus könyve 388—392. l.

²¹ Hippolytus húsvéti táblája szerint március 25. halt meg Krisztus. Galliában szokás volt ezért március 25. Jézus haláláról, 27. feltámadásáról, május 5. mennybemeneteléről megemlékezni. A Pray-kódexben mindegyik napok megvannak, a *Golso*-kódexben csak ez az egy maradt meg. V. ö. KNIEWALD, A Pray-kódex Sanctoraléja, klny. 39. 1. jegyzet.

- Márc. 29. Eustathii cum sociis suis: Luxeuil apátja.
 Ápr. 8. Perpetui epi.: Tours püspöke † 491.
 Máj. 16. Peregrini epi.: Auxerre vt. püspöke.
 Máj. 29. Maximini epi.: Trier püspöke † 353.
 Máj. 31. Petronelle virg.: Franciaország pátrónája.²²
 Jún. 8. Medardi epi.: Noyon és Tournai püspöke † 560.
 Júl. 31. Germani epi.: Auxerre püspöke † 445.
 Aug. 16. Arnulfi epi.: Metz püspöke † 641.
 Aug. 31. Paulini epi.: Trier püspöke † 358.
 Szept. 3. Marcelli mr.: Chalons sur Saone-ban vt.
 Szept. 7. Regine virg.: Alise-i szűz vt.
 Szept. 9. Gorgonii mr.: kit 846. Marmoutiers apátságba vittek át.
 Szept. 17. Lamberti epi.: Maastricht püspöke † 706.
 Szept. 22. Mauricii cum sociis: az agaune-i vértanúk.
 Okt. 1. Remigii epi.: Reims püspöke † 532/5.
 Okt. 2. Leodegarii epi.: Autun püspöke † 678.
 Okt. 9. Dyonisi, Rustici et Eleutherii: Párizs első vt. püspöke társai-
 val † 285.
 Okt. 23. Severini archiepi.: Bordeaux vagy Köln püspöke.
 Okt. 25. Crispini et Crispiniani: soissons-i vt.-k.
 Nov. 2. Eustachii mr.: kinek ereklyéi 1190. kerültek a párizsi St.
 Eustache apátságba.
 Nov. 4. Amandi epi.: Rennes püspöke.
 Nov. 13. Briccii epi.: Tours püspöke † 443.
 Nov. 15. Aniani epi.: Orléans püspöke † 453.
 Nov. 18. Octava S. Martini.
 Dec. 16. Maximiani epi.: Maximinus Micy apátja † 520.

Mint a magyar típusú régi liturgikus könyvekben, más, nevezetesen német hatás itt is jóval kisebb a frank hatáznál (14 német 35 frank szenttel szemben). Németországban tisztelt szentek a *Golso-kódexben*:

- Jan. 8. Erhardi epi.: német hithirdető vándor püspök, a VIII. sz.-ban. IX. Leó avatta szentté 1052.
 Febr. 9. Lamberti epi.: a Halle melletti Neuwerk prépostság (O. S. Aug.) alapítója † 1123.
 Márc. 1. Sutberti epi.: Suitbert a frank birodalomban Kaiserswerth O. S. B. apátság alapítója.
 Márc. 3. Chunegunde virg. (vörösbetűs): II. Henrik császár hitvese † 1033 vagy 1039, viszont II. Henrik július 13. ünnepe hiányzik.
 Máj. 1. Walpurga O. S. B. apátnő.
 Máj. 4. Floriani mr.: St. Florian védőszentje.
 Máj. 5. Gotthardi conf.: O. S. B. Hildesheim püspöke.

²² V. ö. Hazánk legrégebb liturgikus könyve 388. l.

- Jún. 16. Aurei et Justine v.: mainzi vt.-k.
 Jún. 21. Albani mr.: pap vt. Mainz mellett.
 Júl. 4. Udalrici conf.: Augsburg püspöke † 973.
 Júl. 8. Kyliani et sociorum eius: Würzburg püspöke † 689.
 Szept. 24. Translacio S. Ruperti: Salzburg első püspöke, Szent Péter
 O. S. B. apátság alapítója.
 Okt. 10. Gereonis cum sociis suis: kölni vt.-k.
 Okt. 22. Severi epi.: Ravenna püspöke, ereklyéi Erfurtba és Mainzba
 kerültek.

A négy első szentet leszámítva, a többi már a *Pray*-kódex Sanctoraléjában is megvan, tiszteletük már meghonosodott nálunk.

Az ősi magyar típust azonban nemcsak a Sanctorale elemzése mutatja meg. Csak két dolgot említünk meg röviden, miben egyezik a *Golso*-kódex a magyar típusú missalékkal. Az első: a sajátosan kifejlődött nagyheti szertartások, ezeket már DANKÓ JÓZSEF részletesen leírta, beledolgozva kódexünk anyagát is.²³ A másik adat, amit ehhez hozzá kell fűznöm: az áldozási imádságok sajátos volta. Már KNIEWALD felhívta a figyelmet,²⁴ hogy a *Pray*-kódexben az átváltozáshoz lapszélre beírt fohász található („Ave sanctissima caro mea in perpetuum summa dulcedo mea. Ave celestis potus mihi ante omnia et super omnia dulcis“) és megállapította, hogy „ily fohászok némi változatokkal“ gyakran fordulnak elő frank misekönyvekben, „de mindig áldozásra való előkészületnél“. Magyarországon a *Pray*-kódex után ez elég gyakori lehetett: az itten megkezdett imák, mint áldozási imák kibővültek és a lapszélről a szövegbe kerültek. A *Golso*-kódex áldozási imáinak szövege ez: „Domine non sum dignus“ után:

„Ave in eternum sanctissima caro in perpetuum michi summa dulcedo. Ecce Ihu benignissime, quod desideravi, iam video. Ecce Ihu benignissime, quod concupivi, iam teneo. Hic tibi queso jungar in celis.

A kehely vétele előtt, a szokásos „Quid retribuam“ imádság után hozzáfűzi:

Ave in eternum celestis potus, michi ante omnia et super omnia dulcis. Sanguis dni nri Ihu Xpi, quem vere confiteor de latere ejus profluxisse, mundet omnes maculas consciencie mee, et sit michi remissio omnium peccatorum meorum.²⁵

²³ L. 6. jegyzetet. HÁZI is megemlíti ezt i. m. 333. l.

²⁴ A *Pray*-kódex miserendje, klny. 33. l.

²⁵ *Golso*-kódex fol. 12°.

Szóról-szóra megvannak ezek az imádságok hét XIV—XV. századi pozsonyi missaléban. Egyben ezek közül e két imádság a lap szélén olvasható,²⁶ a többi hatban azonban már beleolvadtak a kánon egységébe.²⁷ A további magyar liturgiátörténeti kutatás megmutatja majd, mennyiben lettek ezek az imádságok a kánon részévé.

RADÓ POLIKÁRP.

²⁶ Az 1480. írt Potenpperger-missale (Nemz. Múz. C. I. m. ae. 222.) fol. 81. kurzív írással.

²⁷ Az 1341. után írt missaléban (Nemz. Múz. C. I. m. ae. 214.) fol. 105; egy XIV. sz.-i missaléban (Nemz. Múz. C. I. m. ae. 215.) fol. 184'; NICOLAUS HITTENDORF XIV. sz. végén írt misekönyve (Nemz. Múz. 220.) fol. 148'; MICHAEL TYRNSTAIN missaléjában a XV. sz.-ból (Nemz. Múz. 216.) fol. 123'; MAGDALENE ROSENTERIN 1488. írt misekönyvében (Nemz. Múz. 219.) fol. 116'.